

9(16)/1003
П-58

на... Танер...
...на поставя на мѣсто свое
...которой со време нѣль не
...и по замашкам
...уже видно. а мѣль видно ираѣ

П.М.Попов

Невідомі листи Г.Ф.Квітки-Основ'яненка

Дев'ять досі невідомих листів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, що подаються в цій книзі, пояснюють ряд моментів раннього періоду біографії письменника, збагачують історію української літератури й театру новими фактами.

Листи підготував та прокоментував член-кореспондент АН УРСР доктор філологічних наук професор П. М. Попов.

и сѣ балли и сѣ гѣлками ваши ми
даі боѣв динѣи ираѣ да еще
поскорте; каждеѣя не лѣзя дискорте
какѣ бы іѣ прѣхалѣ кѣ намѣ,
Тогда бы и сѣрамо нѣто нисудѣ.
А то чо процаі! моі ачелѣ во
плѣи! Не забиваі нѣхотѣа вѣѣ
преданнѣ і нѣаѣ и все по кор.
Судѣнѣ Квітѣ

6945 N

Александр Кавказ-основатель
1816 года

АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

П.М.Попов

Невідомі
листи

Т.Ф.Квітцки-
Оснуб'яненка

НАУКОВА
ДУМКА
КИЇВ-1966

Б9459
N 5469

8VI
Π 38

7-2-2
38-БЗ-8-66

РАННІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО

[За невідомими листами письменника]

Листи — частина життя людини, а листи, писані в літературних, мистецьких, наукових справах, це — частина історії літератури, мистецтва, науки.

За своїм джерельно-документальним значенням листи близькі до мемуарів, записок, але цінніші за них, бо хоча писані часто похапцем, та завжди в найтіснішому зв'язку з своїм часом, з живою дійсністю. Листи по суті — це саме життя, схоплене в момент його творення або по його гарячих слідах.

Про значення листування для історії української літератури писав Іван Франко в своєму листі до А. Кримського в березні 1894 р.: «Взагалі звертаю Вашу увагу на те, що таким листам, особливо кореспонденціям наших письменників, я даю першенство перед усякими іншими матеріалами. Листи навіть невеличких писателів можуть мати значення для історії літератури і суспільності, а щодо українських писателів, як знаєте, тисячі обставин причиняються, щоб життя і розвій їх прислонити тайною.

Відси йдуть усякі теорії про сякі чи такі на них впливи, теорії, котрих, звичайно, не треба б, якби ми знали дійсно, на чим образувався, з ким зносився і як розвивався даний писатель.

Оттим-то я думаю, що każde зернятко фактичної інформації в таких справах посуває вивчення нашої літератури наперед»¹.

Справді, особисті листи письменників мають для історії мови й літератури величезне значення, особливо якщо вони доходять до нас в автографах, тобто без будь-яких виправлень, переробок, цензурного втручання. Тому вони найповніше доносять до нас світогляд і стиль авторів². Мова таких листів здебільшого є живим переплетенням уснонародної й книжної, розмовної й літературної мовних стихій.

Такі думки про значення епістолярних творів цілком стосуються досі невідомої збірки листів-автографів письменника-класика, одного із зачинателів нової української прози ХІХ ст. на народній основі Григорія Федоровича Квітки-Основ'яненка (1778—1843 рр.).

Нам пощастило виявити й придбати дев'ять листів-автографів письменника, які стосуються першої половини його життя, тобто найменш вивченого і подекуди навіть загадкового періоду біографії Квітки, коли він формувався як письменник, мислитель, театральний і громадський діяч.

Найранніший із цих листів датований 1802 роком — тоді майбутньому письменникові було двадцять чотири

¹ Неопублікований лист Івана Франка до А. Кримського. — Архів І. Франка у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, № 3/98, стор. 29.

² Про літературне і наукове значення епістолярних творів, методи їх вивчення та публікації див.: Н. Степанов, Дружеское письмо начала ХІХ в. — Сб. «Русская проза», под ред. Б. Эйхенбаума и Ю. Тынянова, «Academia», Ленинград, 1926, стор. 74—101; сб. «Принципы издания эпистолярных текстов. Вопросы текстологии», вып. 3, «Наука», М., 1964.

роки, наступні сім листів написані до 1813 року, а останній — у 1827 році.

Придбання цих автографів має таку історію. В 1929 р. до автора цих рядків звернувся відомий московський бібліограф М. Ю. Ульяницький з пропозицією придбати згадані листи, що й було здійснено. Та під час фашистської окупації Києва із розгромленого архіву автора ці листи зникли. Тільки після тривалих пошуків вони були знайдені в приватних руках.

Усі згадані дев'ять листів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка складають компактну групу. Вони адресовані одній особі — Андрієві Васильовичу Владимирову в Острогозьк на Воронежчині і написані майбутнім письменником в маєтку Квіток — Основі. Із листів видно, що Владимиров був другом молодості Квітки, актором основ'янського аматорського театру (до речі, зовсім ще не дослідженого).

Нещодавно вдалося встановити, що Андрій Владимиров — син острогозького сотника Василя Володимировича Владимирова³, дрібного поміщика, який мав 22 піддані душі. Андрій Васильович Владимиров служив у Острогозьку справником, але недовго — в 1808 р. подав у відставку. Пізніше він був у Острогозьку повітовим суддею (див. лист ІХ).

Хоч Г. Ф. Квітка-Основ'яненко належить до старших письменників української літератури і після його смерті минуло вже понад сто двадцять років, його літературна та епістолярна спадщина ще не вся зібрана і опублікована.

В радянський час окремі листи письменника публікували А. Лященко, Г. Георгієвський, В. Тарнавський.

³ Д. И. Бага лей, Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства в XVI—XVIII ст., Харьков, 1886, стор. 339.

Особливо багато потрудився над публікацією листів Квітки відомий ленінградський дослідник життя письменника І. Я. Айзеншток, який видав дві значні збірки пізніх листів Квітки до М. Погодіна і П. Плетньова.

Але ні в дореволюційних, ні в післяжовтневих працях немає згадки про листи Квітки до Владимирова і взагалі про раннє листування письменника (до 1829 р.). Як відомо, у всіх виданнях його творів розділ листів починається тільки з 1829 р., коли Квітці було вже понад 50 років⁴. Зокрема у докладній бібліографічній праці В. Тарнавського, як і в інших покажчиках, що стосуються життя і творчості Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, немає згадок про його ранні листи⁵.

Нова збірка листів-автографів Г. Ф. Квітки до А. В. Владимирова складається, як уже зазначалося, з дев'яти листів: лист I — від 22 березня 1802 р., на двох сторінках у восьму долю аркуша; лист II — від 7 грудня 1803 р., на трьох сторінках у четвертину; лист III — від 6 травня 1804 р., на трьох сторінках у четвертину; лист IV — від 4 березня, без позначення року (певно, 1806—1807 рр.), на двох сторінках у восьму долю аркуша; лист V — від 14 листопада 1808 р., на чотирьох сторінках у четвертину; лист VI — від 27 лютого, без позначення року (мабуть, 1809 р.), на трьох сторінках в малу четвертину; лист VII — від 10-го числа (місяць і рік непозначені, мабуть, початок 1812 р.), на одній сторінці форматом у восьму долю; лист VIII — від 24 лютого без позначення року (мабуть, 1813 р.), на одній сторінці у восьму долю аркуша; лист IX — від 1 листопада 1827 р. на чотирьох

⁴ Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, Твори в шести томах, т. VI, Держлітвидав України, К., 1957, стор. 503 і далі.

⁵ В. Тарнавський, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. Бібліографічна розвідка, К., ВУАН, 1929.

сторінках у четвєртину. Датування неповно датованих Квіткою листів приблизне. Воно може бути уточнене під час дальшого дослідження.

Всі ці листи загалом добре збереглися, лише ІХ вицвів, особливо його четвєрта сторінка. Однак, хоч і з труднощами, цей лист прочитано повністю.

Листи написані Квіткою на доброму тонкому папері білого або синюватого кольору, здебільшого виробництва відомої англійської паперової фабрики Й. Ватмана (J. Whatman). Є водяні знаки й інших фірм: «Wanderley» (з гербом «мисливський ріг»), «Adrian Rogge» та ін. На деяких аркушах бачимо філігранні дати: 1805 і 1806 рр.

Мова листів Г. Ф. Квітки російська, та не книжно-літературна, а розмовна, з значною домішкою просторічних виразів. Як видно з приписок рідних Квітки до ІХ листа, приблизно такою самою була мова і його матері та сестер.

Правопис листів Квітки недосконалий. Автор, наприклад, нерідко плутає неозначену форму дієслова з 3-ою особою однини або множини дієслова. Наприклад, він пише: «Теперь то случай *принятся* бы опять за восстановление нашего театра» (лист І); «Всѣ велят *кланятся*», «Если случится *видѣтся*» (лист VI).

Ять (ѣ) Квітка вживав у листах загалом правильно, але іноді й помилявся. Наприклад: *сѣмейством* (лист V), а також — *семѣйствѣ* (лист VI), в *Хатнѣм* (лист V), *воронѣжские* (лист VII) та ін.

У листах молодого Квітки дуже часто зустрічаються ніби навмисно вживані просторічні форми на зразок: *што*, *штоб*, *ушь* замість *уж*, *опуститца*, *видатца*, *случитца* (лист III), *вить* замість *ведь* (лист I), *нѣму* (лист IV), *неужли* (лист VIII), *уволнен* (лист I), *с вчерашнего дни*

(лист VI), *после Николаева дни* (лист IX), *пожалуста* (лист V) тощо.

Звертають на себе увагу окремі приклади акання: *хашо* (листи II, III, VI, IX), *хачу* (лист II), *таперь* (листи V, IX).

Зустрічаються такі синтаксичні побудови: «Писать с нашего монастыря» (лист II), «Найдеш меня ни мало не перемѣнившагося» (лист II), «Пишу к тебѣ (листи II, IV та ін.), «Учится новой службы» (лист V), «Распрашивали про тебя» (лист VI) і т. п.

Бачимо приклади своєрідної лексики. Так, у IX листі маємо: *камедь* замість *комедія* (або *спектакль*), *камедчику* (лист III); *театральная банда*, *машмер*, *ярманкам* (лист IX) та ін.

Є ряд складних іменників та прикметників на зразок таких: *мое усерднѣйшее высокопочитание* (лист II); *не искал пустовитиеватых выражений* (лист II), *взяткобрательство* (лист IX) тощо.

Українізмів майже немає. Можемо відзначити тільки *сѣбрехал* (лист IX), змішування *и* та *і*: *прозьби*, *не деливалъ*, *в превѣдивании* (лист VI). Очевидно, проблема вживання української народної мови на письмі (хоч і в інтимному, дружньому листуванні) тоді ще не стояла перед майбутнім засновником української літературної прози.

Є кілька старослов'янizmів: *падеся*, *понеже* (лист IX) тощо, які вживаються переважно з стилістичним навантаженням, приклади сталих фразеологізмів (типу приказок) в останньому IX листі: «И калачомъ... не заманишь», «Ухватил шилом патоки». В цьому самому IX листі, який і хронологічно (1827 р.), і стилістично стоїть дещо окремо від попередніх листів, зустрічаємо канцеляризми, вжиті переважно з гумористичною метою. Квітка-Основ'яненко тут іноді пародіює офіційний канцелярський стиль. Ось,

наприклад, жартівливе звертання до Владимирова, який тоді був суддею: «Прошу изъ сего сочинить по законамъ. апелляционную жалобу и подать в суд, а съ виновными, хто найдется, прошу поступить по законамъ».

Загалом невисокий рівень грамотності в ранніх листах Квітки можна пояснити відсутністю у письменника систематичної шкільної освіти. Сам Квітка це добре усвідомлював. В одному з листів до П. О. Плетньова (від 15 березня 1839 р.) Г. Ф. Квітка писав, що він не тільки був по суті самоуком, а й не надавав значення граматичній мудрості: «Я родился в то время, когда образование не шло далеко, да и место не доставляло к тому удобств... Я положил, что, умея и так писать, — для меня довольно; в дальнейшие премудрости не пускался и о именительных, родительных и прочих, как-то: о глаголах, междометиях, не мог и слышать терпеливо!.. Молодость, страсти, обстоятельства, службе заставляли писать; но как? — я в это не входил. «Еже писах, — писах!»⁶.

Але, беручи до уваги пояснення самого письменника, не можна не зважати й на те, що Квітка уже в молодості, можливо й несвідомо, ставав на шлях ломки усталених мовних і правописних норм задля нового, ближчого до народних мас невимушеного стилю як у російській, так (згодом) і в українській прозі.

Оскільки детальне дослідження мови й правопису листів молодого Квітки є окремим мовознавчим завданням, в інтересах доступності листів широкому колу читачів автографи друкуються за сучасним правописом із збереженням деяких характерних особливостей мови й правопису письменника. Для зручності читання в небагатьох випадках вводяться нові абзаци.

⁶ Г. П. Данилевский, 1866, стор. 178.

Украинская старина, Харьков.

Ранній період життя і літературної творчості Г. Ф. Квітки, як уже зазначалося, найменше досліджений. Тим часом це дуже цікавий період, бо саме в кінці XVIII і в перших десятиріччях XIX ст. формувався світогляд, характер, письменницький та мистецький хист зачинателя нової української прози.

Існуючі біографії письменника, не виключаючи й найновіших⁷, бідні фактами з цього періоду, майже обмежуються тими даними, які свого часу зібрав і опублікував Г. П. Данилевський. Так, наприклад, і досі належно не з'ясовано питання, коли і як почалася письменницька діяльність Квітки, лишалося загадковим його перебування в Курязькому монастирі; що переживав і відчував майбутній письменник при не зрозумілому, на перший погляд, різкому переході від світського життя до чернецького стану і потім навпаки — від монастиря до активної театральної і громадської діяльності; в якій приятельській, службовій та родинній атмосфері жив тоді Квітка. На всі ці питання згадані листи проливають яскраве і — що дуже важливо — документальне світло.

Початок письменницької діяльності Г. Ф. Квітки-Основ'яненка перший його біограф Г. П. Данилевський визначив 1816 роком, коли в новозаснованому харківському журналі «Украинский вестник» Квітка надрукував росій-

⁷ М. Возняк, Григорій Квітка-Основ'яненко. Життя і творчість, Держлітвидав України, К., 1946; Є. Г. Вербицька, Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко. Нарис життя і творчості, Харківське обласне видавництво, 1957; Д. м. Чалій, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко (Творчість), Держлітвидав України, К., 1962; О. І. Гончар, Григорій Квітка-Основ'яненко. Літературний портрет, «Дніпро», К., 1964.

ською мовою кілька коротеньких хронікальних статей про «Институт для беднейших благородных девиц» та про харківське «Благотворительное общество»⁸. У заснуванні й роботі цих установ Квітка брав, як відомо, активну участь. Того самого 1816 року і в тому самому журналі майбутній письменник надрукував свої «Письма Фалалея Повинухина», а в журналі «Харьковский Демокрит» за 1816 рік — кілька невеликих жартівливих віршів: «Воззвание к женщинам», «Не хочу», «Каламбур», «Двойные акrostихи».

Цей висновок про початок в 1816 р. літературної діяльності Квітки зробив М. І. Петров — автор «Очерков истории украинской литературы XIX ст.» (Київ, 1884, стор. 89). Проте рецензент цієї праці М. П. Дашкевич вихідною датою літературної діяльності Квітки запропонував вважати не 1816, а 1812 рік — на тій підставі, що письменник надрукував цього року в московському журналі «Вестник Европы», заснованому М. М. Карамзіним і веденому ним з участю В. А. Жуковського та М. Т. Каченовського, лист Квітки з Харкова про справи благодійного товариства⁹. З приводу цієї поправки один із пізніших біографів письменника зауважив, що інформаційний лист, який складається з кількох рядків, не слід розглядати як літературний твір, отже, і як початок літературної діяльності Квітки¹⁰.

Вважаємо, що при вирішенні цього питання неоцінімому

⁸ Г. П. Данилевский, Украинская старина, Харьков, 1866, стор. 276—277.

⁹ Н. П. Дашкевич, «Отзыв о соч. г. Петрова «Очерки истории укр. литературы XIX ст.» — «Отчет о 29 присуждении наград г-р. Уварова», СПб., 1888, стор. 262—263.

¹⁰ В. Науменко, К 50-летию со дня кончины Г. Ф. Квитки-Основьяненка, Оттиск из «Киевской старины», К., 1893, стор. 13—14.

послугу роблять ранні листи Квітки, які охоплюють період з 1802 року по 1813 рік включно.

Історія літератури час від часу виявляє нові жанри, які не вважалися літературними, але внаслідок особливих історичних та історико-літературних умов іноді стають такими.

В кінці XVIII і на початку XIX ст. в Росії, почасти й на Україні, з'явився новий так званий сентиментальний літературний стиль. Вироблялася нова мова інтелігенції й літератури, заснована на просторіччі, на живій розмовній основі. Тоді й набували літературного значення листи письменників та представників інтелігенції.

З цього погляду особливе значення мають дружні листи, що ставали явищем не тільки комунікацій, інформацій, а й ідейного та емоційного спілкування, дружби, братерства, нарешті — фактами літературними, мистецькими.

Атмосфера дружби та її виявлення в приятельських листах була характерною для таких російських письменників та їх друзів, як М. М. Карамзін, В. А. Жуковський, О. С. Пушкін, П. А. Вяземський, брати Олександр і Андрій Тургенєви, О. Ф. Мерзляков, обидва Кайсарови та інші. Зокрема це характерно для тодішніх вихованців Московського університету і Московського університетського благородного пансіону, де було засновано «Дружеское литературное общество», статут якого підписали друзі 12 січня 1801 р.

Друзі пишуть один одному листи, мета яких — спілкування людей з однаковими поглядами, настроями, взаємні самозвіти, гуманність, повна щирість та одвертість, висока настроєність почуттів. Такі листи копіювалися, передавалися з рук до рук, цитувалися як літературний продукт, переписувалися в так звані «білі книги» — аль-

боми, а зрідка і друкувалися в журналах «Приятное и полезное препровождение времени», «Вестник Европы» та ін. «Это была, — пише О. М. Веселовський, — кружковая эпистолярная литература, как в эпоху Возрождения. Андрей Тургенев пишет вместе Жуковскому и Мерзлякову, Блудов и Александр Тургенев — Жуковскому, Мерзляков — Ал. Тургеневу и А. С. Кайсарову и т. п... В письмах обсуждались чаяния и планы, даже личные тревоги сердца; когда на сцену явилась «она», другу сообщалась копия с ее письма или с ответа ей»¹¹.

Мова і стиль таких дружніх листів невимушені, вільні, просторічно-розмовні. І це мало своє літературне значення. Н. Степанов — автор цікавої статті про історико-літературну роль дружніх листів початку ХІХ ст. пише: «... обновление письменного, книжного языка шло, как часто бывает в литературе, путем замены письменных, книжных форм речи различными элементами устной, освежение книжного языка, в своей основе (по словарной, семантической и синтаксической структуре) «славянского», — элементами современного разговорно-интеллигентного языка»¹².

Н. Степанов робить остаточний висновок: «Дружеское письмо по своей историко-литературной функции являлось фактом литературы»¹³.

¹¹ Академик А. Н. Веселовский, В. А. Жуковский. Поэзия чувства и «сердечного воображения», Петроград, 1918, стор. 61.

¹² Н. Степанов, Дружеское письмо начала ХІХ в. — Сб. «Русская проза», под редакцией Б. Эйхенбаума и Ю. Тынянова, «Academia», Ленинград, 1926, стор. 81—82 (серия «Вопросы поэтики, вып. VIII); Н. Л. Степанов, Письма Пушкина как литературный жанр. — «Проблемы современной филологии» (Сб. статей к 70-летию акад. В. В. Виноградова), «Наука», М., 1965, стор. 450—456.

¹³ Там же, стор. 101.

Безсумнівно, що культ дружби, мода на дружнє, вільне листування і особливий епістолярний жаргон молоді були відомі на Україні, зокрема 23-річному Г. Ф. Квітці. Харків початку ХІХ ст. мав постійні зв'язки з Москвою та Петербургом¹⁴.

Дружні листи спочатку російською, потім українською мовами з ознаками сентиментального стилю і тут були важливою формою нового літературного напрямку.

Сучасні дослідники життя і творчості Квітки вбачають початок його літературної діяльності в фельетонах, статтях та віршах російською мовою, друкованих у перших харківських журналах: «Украинский вестник» (1816—1819) і «Харьковский Демокрит» (1816). Та вони зовсім не беруть до уваги період дружнього листування молодого Квітки, його перших юнацьких пошуків, які мали певне значення для вирішення майбутнім письменником основних стилістичних завдань. Це листування було своєрідною лабораторією письменника-новатора, де вперше вироблявся новий стиль, де кувалася нова літературна мова замість віджилої мовної системи «словеноросів» в Росії та шкільних схоластів на Україні.

Слід звернути увагу і на той важливий факт, що життя і творчість Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, зокрема в ранній період, є живою сторінкою історії споконвічної дружби та творчого єднання двох братніх народів — російського і українського, двох братніх літератур.

У біографіях різних письменників є цілі періоди, що

¹⁴ Посередниками між московськими й харківськими сентименталістами могли бути українці — вихованці Московського університету і університетського пансіону. Відомо, що в березні 1803 р. 18-річний Олександр Тургенєв мандрував по Німеччині з молодим українцем Сулимою (див.: Академик А. Н. Веселовский, В. А. Жуковский. Поэзия чувства и «сердечного воображения» Петроград, 1918, стор. 61.).

з'ясовуються переважно дружніми листами. Так, наприклад, майже 20-річна прогалина в біографії Г. С. Сковороди (1775—1794 рр.) найкраще висвітлюється його листами до учня та друга М. І. Ковалінського.

Сказане повною мірою стосується ранніх листів Квітки до його приятеля Владимирова (1802—1813, 1827 рр.). У них є молодечий запал, жарти, дотепи, місцями — іронія, пародії. Вони відзначаються невимушеним розмовним стилем, який письменник згодом увів і в свої повісті та оповідання. В цих листах бачимо не тільки дружні звіти про пережиті події або пригоди, а й сповідь серця, своєрідний гуманістичний культ вічної дружби, справжньої людяності, любові до передового театрального мистецтва.

У II листі Г. Ф. Квітка, наприклад, звертається до Владимирова: «Пиши, любезный! Ты один друг у меня. Чувства, склонности — все у нас одинаково». Далі він робить таке характерне для його листування визнання: «Постарайся, аккуратнее только, описать не одни происшествия, но, если можно, все перемены, все чувствования сердца твоего... ты мне доставишь сим великое удовольствие» (підкреслення тут і далі наші. — П. П.). Із щирості почуття випливає, як пояснює сам Квітка, і просторозмовний стиль: «Я писал сие к другу, не искал пустовитиеватых выражений, а писал, как думал».

Своїй дружбі молоді люди надають атрибут вічності, незмінності: «С сердечным прискорбием вспоминаю часто и очень часто прошедшую зиму, когда мы трое (Квітка, Владимиров і, мабуть, Микола Савич Зарудний. — П. П.) были вместе. Теперь тебя не скоро увижу, — но ежели и через 50-т лет мы увидимся, то и тогда найдешь меня нимаго не переменившегося» (лист II). Або: «Не думай, чтоб я тебя теперь за-

был, — всегда одинаково тебя люблю» (лист III). Автор переконаний у повній взаємності почуттів вічної дружби: «...Кажется, что будешь меня любить до моей смерти» (лист V).

Такій настанові відповідає і вся система стилістичних засобів даних листів. Для молодого Квітки його острогозький друг — «ангел во плоти» (лист I). Листи щедрі на найсильніші епітети для висловлення дружби: «мой милый и бесценный» (лист I); «более всех преданнейший тебе», «покорнейший и всегда одинаковый» (лист VI); «милый и любезнейший друг» (лист VII) і т. п.

На Україні існували свої давні традиції братерства друзів-спільників та їхньої вічної, нерозривної дружби. Йдеться про народний звичай побратимства, духовного братства, яке вважалося міцнішим за кровне братство. Палким ентузіастом і філософським поборником дружби-побратимства був на Україні Григорій Сковорода. Пізніше на цей культ звернули увагу молодий М. Гоголь і Т. Шевченко. Квітка та його друзі, безсумнівно, не могли не знати про цей народний звичай.

* * *

У ранніх листах Квітки проблема народження нового літературного стилю дістає нові сторінки своєї історії ще в одній ділянці — театральньо-драматичній.

Майже всі російські та українські представники сентиментально-романтичного напрямку XIX століття захоплювалися театральним мистецтвом. «В 1801—2 годах, — згадував Олександр Тургенєв, — несколько молодых людей, большей частью университетских воспитанников... переводили повести и драматические сочинения Коцебу, пересаживали, как умели, на русскую почву цветы

поэзии Виланда, Шиллера, Гете, и почти весь тогдашний немецкий театр был переведен ими... Корифеями сего общества были Мерзляков и Андрей Тургенев... В 1801 г. вышел «Мальчик у ручья» Коцебу в переводе Жуковско-го, с эпиграфом из послания Карамзина к Дмитриеву: «Любовь и дружба — вот чем можно себя под солнцем утешать», и очень вероятно, что именно к этому времени относится перевод комедии «Ложный стыд» с пометкой на заглавном листе: «Перевел с немецкого губернский секретарь Василий Жуковский»¹⁵. Останній був також і пристрасним актором-аматором.

Приблизно те саме переживала передова інтелігенція і на Україні. Про це свідчить цікава розвідка «История театра в Харькове», яку в кінці свого життя (1841 написав і видав Квітка-Основ'яненко і яка досі має наукову, першоджерельну цінність, бо майбутній письменник в юнацькі роки був безпосереднім учасником основ'янського і харківського театрів (спочатку любительського, згодом напівпрофесійного і, нарешті, професійного).

Однак сторінки цієї Квіткиної розвідки, присвячені розвитку харківського театру в останні роки XVIII ст. і перші XIX ст., надто короткі, зі значними прогалинами. Тепер спогади Квітки вдало доповнюються відомостями про цей театр.

У своєму нарисі «История театра в Харькове» Г. Ф. Квітка, можливо із скромності, умовчав про те, що, крім харківського любительського театру, існував ще домашній або, вірніше, напівдомашній основ'янський театр, в якому головними організаторами, режисерами і акторами були учасники даного листування.

¹⁵ Академик А. Н. Веселовский, В. А. Жуковский. Поэзия чувства и «сердечного воображения», Петроград, 1918, стор. 52.

Листи Квітки дають багато цікавого для реконструкції цього майже зовсім ще не вивченого розділу історії харківського і взагалі українського театру на межі XVIII і XIX століть.

Приводом і основою великої дружби Владимирова як з самим Г. Ф. Квіткою, так і з усією його родиною була їхня спільна участь в основ'янському театрі. Тоді, певно, Владимиров довго жив у Основі майже як член родини Квіток, в якій на той час було багато ще не одруженої молоді (сестри Квітки, брат Квітки Андрій та інші).

На початку XIX ст. друзі розлучилися. Владимиров повернувся на батьківщину, в Острогозьк, а Квітка залишився в Основі. В своєму першому листі до Владимирова (1802 р.) майбутній письменник пише про палке бажання знову бачити його в Основі, де б друзі взялися за «восстановление нашего театра, беднейшего паче всех театров». Якщо Владимиров не може сам приїхати, то хай знайде на своє місце молодого актора. Так, мовляв, зробив брат Основ'яненка Андрій Федорович, який знайшов собі талановитого, перспективного заступника. А сам Квітка, безперечно, завжди буде грати: «А мне, видно, играть — и с вами, и с детками вашими».

В III листі Квітка, жартуючи, розцінює своє перебування в Старохарківському монастирі як зміну декорації (Театр переменяється...). І далі: «Вот наши комедчики как разъехались — все комедия на здешней жизни. Хорошо еще, ежели успеешь роль окончить, а случится и то, что машины ослабнут, занавес опустится, и на самом лучшем месте роль перервут — тогда худо. А уж это без сомнения, что когда-нибудь роль свою кончишь...»

У цій репліці цікаві, крім філософського порівняння життя з театром на зразок подібного порівняння у творах

колишнього друга родини старших Квіток Г. С. Сковороди, ще й тогочасна театральна термінологія і фразеологія.

Вплив особи й творів Сковороди ми вбачаємо у даних листах не тільки в кількарізних порівняннях тодішнього життя з театром, а й у сквородинському порівнянні аристократів і взагалі світських людей з мавпами. Квітка пише в II листі: «Вижу обезьян много, но, к сожалению, людей мало, и по расположению душевному с ними обращаюсь»¹⁶.

З IV листа (орієнтовно 1806—1807 рр.) видно, що Квітка-Основ'яненко, закінчивши свій монастирський «експеримент», знову взявся до театральних справ, але уже не в Основі, а в самому Харкові. Квітка пише: «Занялся совершенно театром и сделал его сколько-нибудь лучшим, нежели он был прежде. Беда моя: не имею хороших актеров. Нет ли у вас на Воронеже хороших? Присылай их ко мне: они найдут свои выгоды».

В найціннішому V звітному листі (1808 р.) Квітка, розповівши про численні свої посади в харківських громадських організаціях і про сумні зміни в родині Квіток, однак, не забуває (хоч і в постскрипті) згадати про тогочасні театральні справи в Харкові: «Я слышал, что тевяшовский театр¹⁷ рушился. Если есть порядочные актеры и актрисы, рекомендую им приехать сюда. Ежели понравятся, директор, пополняя все убытки, примет их. Директор Шрейдер — бывший Петруша основянского театра. Мы и посредственным будем довольны, потому что между теперешними актерами (приказными харьковскими) много дряни, а актрис — и того более».

¹⁶ Пор. притчу Г. С. Сковороди «Благодарный Еродий», де поряд з позитивним героєм Еродієм (Лелекою) зображені й негативні в образі Пітека (Мавпи) та її дітей.

¹⁷ Театр поміщиків Тевяшових в Острогозьку.

Це — дуже цінне першоджерельне доповнення до Квітчиної «Истории театра в Харькове», особливо до сторінок, присвячених справі «нового основания у нас театра» в 1808 р. у балагані на майдані проти «дворянского дома» завдяки старанням двох-трьох мандрівних акторів і актрис та одного з харківських чиновників, який, за словами Квітки, «зная общее желание и соглашаясь на просьбу общества, взял на себя заботы дать возможность странствующим артистам показать сценические свои дарования»¹⁸. Мабуть згаданий в V листі Квітки Шрейдер (або Шредер) — колишній актор основ'янського театру, який виконував роль Петруші, і був цим ініціативним чиновником.

Тут саме, як пише Квітка в «Истории театра в Харькове», і виконувалися модні тоді «Севильский цирюльник», большая комедия Коцебу и другие маленькие комедии; все русские оперы тогдашнего времени беспрестанно сменялись на нашей сцене», а також «Братом проданная сестра» и Моцартов квартет в несколько скрипок»¹⁹.

Для історії українського театру кінця XVIII — початку XIX ст. важливими є такі місця в V листі (1808 р.): «Я слышал, что тевяшовский театр рушился» та пропозиція Квітки використати безробітних артистів цього театру для поліпшення харківського театру.

Йдеться про театр в Острогозьку, одному з найкультурніших міст тодішньої Слобідської України. Поміщики Тевяшови були освіченими й прогресивними діячами XVIII ст., з якими приятелював Г. С. Сковорода. Перший біограф Сковороди, його учень і друг Михайло Ко-

¹⁸ Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. Твори в шести томах, т. VI, Держлітвидав України, К., 1957, стор. 165—166.

¹⁹ Там же.

валінський, писав у 1794 р.: «Полюбя Тевяшева, воро- нежского помещика, [Сковорода] жил у него в деревне и написал у него сочинение «Икона Алкивиадская», кото- рое и приписал ему в память признательности своей к дому сему»²⁰. Сковорода присвятив Степану Івановичу Тевяшову також і свій переклад трактату Цицерона «О старости»²¹. З родини Тевяшових походила дружина пое- та-декабриста Рилєєва, й сам він жив на Острогозьчині більше трьох років (1815—1819). І хоча на той час тевя- шовський театр уже перестав існувати, та спогади про його діяльність були ще свіжими.

У наступному VI листі від 27 лютого 1808 р. Квітка пише: «Благодарю за труды в проведывании об актерах тевяшовских. Театрик у нас довольно порядочный; акте- ры худы, актрисы еще хуже; директор (Шредер) тру- дится; публика ропщет, почему не так играют, как на придворном [театре], и не хотят поддержать. Я очень до- волен собою, что отказался от чести быть директором, и теперь покоен».

Минає кілька років, і в короткому VII листі (1812 р.) Квітка-Основ'яненко з задоволенням сповіщає приятеля: «Скажу тебе накоротке, как я поживаю. Имею честь быть директором театра по общему и единодушному избранию.хлопот полон рот; один везде и за всем. Живу всегда в городе и не имею никак свободного времени».

Через рік Квітка пише в VIII листі: «Я много занят был прошедшее лето театром; потом, наскучив, бросил его». В останньому IX листі, датованому 1 листопадом 1827 р., він, однак, не забуває сказати про театральні справи, правда, більше в аспекті щасливого минулого. Ав-

²⁰ Григорій Сковорода, Твори в двох томах, т. II, В-во АН УРСР, К., 1961, стор. 520.

²¹ Там же, стор. 159 і далі.

тор листа пише: «...Видно, хорошо судьбою быть! Теперь тебя и калачом, я думаю, не заманишь в нашу театральную банду: нет, брат! Наш театр падеся; не иметь нам уже таких хороших и усердных актеров; ни в казачестве, ни в гусарстве нету таких молодцов». Квітка запрошує приятеля приїхати на різдвяні святки: «...авось соберемся и пустим камедь. Мы терпим страшный голод с сей стороны, хотим уже женщин одевать мужчинами и играть хоть машмер.

...Ежели можно только, пожалуйста, собирайтесь к нам. И мы, взваля кулисы и все театральные приборы на сани, поедем по ярманкам и по большим селам Христа славить» (підкреслення наше. — П. П.).

Це — дуже важливе свідчення. Воно показує, що новоянський і харківський театри не були замкнутими аристократичними організаціями; що вони при нагоді, наприклад, на різдвяні святки, обслуговували і маси «на ярманках і у великих селах», — як пише Квітка. Цей театр, очевидно, поєднував своє мистецтво з народними традиційними різдвяними розвагами типу колядок та щедрівок, «Кози», «Меланки», «Вертепу». Майбутній автор «Марусі» та його друзі, як виявляється, уже змолоду тяжіли до селян, дбали про їхні культурні розваги. Можливо, що вони й самі запозичали дещо від народу для своїх вистав.

Коли високопоставлений брат Квітки Андрій, природно, випав з кола цього демократичного театру (правда, знайшовши замість себе талановитого заступника), то його брат Григорій, як він сам про це пише, лишився назавжди вірним цьому театрові. І свої настанови згодом повністю здійснив у власній творчості.

Автор ІХ листа знову згадує молоде «золотое время, как мы вместе весело жили», і знову, як Сковорода, порів-

нює життя з театром. Йому ввижається, як старі театральні діячі перед каміном розповідатимуть дітям про свої «театральні подвиги», щохвилини оглядаючись: «Не идет ли смерть опустить занавес нашего театра. Тогда комедия кончится и что будет — не знаю».

Біографів і дослідників творчості Г. Ф. Квітки не може не дивувати та стійка, незмінна любов до театру, яку письменник виявляв протягом всього свого свідомого життя.

* * *

Нові листи Г. Ф. Квітки дають цікавий матеріал і для біографії письменника, особливо першої половини його життя та діяльності.

Одним із складних питань біографії Квітки було його перебування послушником в Старохарківському Курязькому монастирі.

Перший біограф Квітки Г. П. Данилевський пояснював цей крок майбутнього письменника особливою його релігійністю та релігійними традиціями родини Квіток. Радянські біографи справедливо писали про перебільшення серйозності цього епізоду. Вони вважали, що тривав він не чотири роки (за визначенням Данилевського), а не більше десяти місяців²². Проте ці твердження ґрунтувалися на побічних, отже й непевних джерелах.

Тепер ми маємо прямі свідчення самого Квітки в його тогочасних листах. Так, у V листі від 6 травня 1804 р.

²² Див. новіші біографії Г. Ф. Квітки: Є. Г. Вербицька, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, Облвидав, Харків, 1957, стор. 7; Д. М. Чалий, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко (Творчість), Держлітвидав України, К., 1962, стор. 8—9; О. І. Гончар, Григорій Квітка-Основ'яненко. Літературний портрет, «Дніпро», К., 1964, стор. 10—11.

Квітка пише, що хоч він ще не монах, а тільки послушник, але подав уже архієрею Христофору Сулимі прохання про постриження. Проте він не перестав цікавитися театром і акторами («камедчиками»). Далі, в цьому самому листі, він досить-таки вільно для кандидата в ченці жартує з чернецтва, архієрейства, навіть з священних текстів: «...Ты не Саввич Коренев! Желая очень быть в Воронеже архиереем, приеду в Острогжск и вместе с Пугачовым и его проклену; сиречь предам его сатане во измождение плоти, да дух спасется. Анафема».

В V листі від 14 листопада 1808 р. Квітка пише про своє чернецтво такі багатозначні рядки: «...после разлуки с тобою, не жизнью наскучив, а желая наслаждаться ею и удовольствоваться давнишнюю мою склонность, пустился и врысь и вскачь к обители преподобных. Прожив года полтора покойно, довольно и весело (підкреслення Квітки. — П. П.) и уже стучался во врата иноческой жизни, как попы, бабы, монахи, черти и прочая сволочь, а наиболее обстоятельства не пустые принудили меня, сняв монашескую образину и обрив бороду, вздеть на себя маску Адольфа, пуститься в большой свет и даже волочиться; это было на свадьбе сестер».

Тут сам Квітка розповідає, що його монастирське життя тривало не чотири роки і не десять місяців, а півтора року; характеризує це життя не тільки як спокійне, забезпечене, а й як «веселе».

Показово, що Квітка зараховує до однієї категорії та різко негативно характеризує такі «персони», як «попы, бабы, монахи, черти и прочая сволочь». Далі він зневажливо говорить про «монашескую образину», яку скинув, щоб, поголивши бороду, надягнути на себе «маску Адольфа» та розважатися у «великому світі» на весіллі своїх сестер.

На підставі цих документальних свідчень самого письменника в його дружньому, цілком одвертому листі тепер можна аргументовано говорити про те, що чернецтво Квітки було викликано не якоюсь особливою релігійністю, а реальними, «не пустими» обставинами, і не супроводжувалося ні релігійним, ні — тим більше — аскетичним поривом.

Так писати про релігійні й церковні речі, як писав Квітка в V листі, могла тільки людина, яка винесла з монастиря велике розчарування.

Свідчення самого письменника в його приятельському листі до Владимирова вважаємо дуже цінним. Воно кладе край досі неясному питанню.

Перший біограф Г. Ф. Квітки, він же і перший біограф Г. С. Сковороди, Г. П. Данилевський свого часу висловив думку про те, що Г. Ф. Квітка став особливо релігійним під впливом Сковороди, який бував у домі батька письменника ²³.

У світлі нововідкритих листів припущення Г. П. Данилевського виступає як цілком безпідставне. Більше того, тепер уже можна говорити, що саме вільнодумний Сковорода посіяв у душі вразливого юнака перші зернини здорового скепсису до церкви й духівництва. Це і виявилось згодом, коли Квітка вирішив залишити монастир. Тепер є ще одна нагода твердити про позитивний вільнодумний вплив Сковороди на Квітку. Однак це питання чекає ще своїх дослідників.

Нова збірка листів письменника дає науці важливий матеріал для освітлення родинних обставин життя молодого Г. Квітки.

У цьому плані особливо цінний V лист від 14 листо-

²³ Г. П. Данилевский, Украинская старина, Харьков, 1866, стор. 176—177

пада 1808 р., де Квітка малює безрадісне на той час становище всієї своєї родини, а також VI лист від 27 лютого 1809 р., у якому він, повідомляючи про смерть першої дружини свого брата Андрія Парасковії Миколаївни, з тривогою говорить про вибір братом нової дружини. В цьому листі Квітка пише: «А мое дело—из своего угла смотреть на выбор и по нему себя приуготовить... Я думаю, что я с меньшим (власне більшим. — П. П.) равнодушием смотрел бы на женитьбу свою, нежели на братнюю. Вить мне уже 30-ть, и я расположен проводить и другие 30 с родными. От счастья его (брата. — П. П.) зависит мое спокойствие и — также — счастье. В случае неудачи или против чаяния, что выйdet, я опять с бородою, хотя и от другой причины. Извини, что я о сем много говорю; это меня много беспокоит и заставляет много думать о будущей своей жизни, чего я никогда не делывал при покойнице».

В нових листах виразно виступають також суспільні погляди раннього Квітки, його конфліктне ставлення до дворянської верхівки, не виключаючи й нової дружини брата Андрія.

В кількох Квітчиних листах дається різка характеристика дворянської верхівки. Так, у II листі (1803 р.) він глузливо порівнює вище світське дворянство з мавпами і відмежовується від нього: «Живу себе, как хочу, и, благодаря бога, не бываю принуждаем переменить образ жизни своей. Вижу обезьян много, но, к сожалению, людей мало, и по расположению душевному с ними обращаюсь».

У VI листі (1809 р.) Квітка різко негативно характеризує життя вищого прошарку тодішнього харківського суспільства: «Переезд Андрея Федоровича в город на житье, а с ним и мой; шумная, рассеянная и глу-

п а я ж и з н ь отнимала время помислить о чем-нибудь хорошенько. Всегда в большом занятии, а ввечеру, вспоминая, найдешь, что ничего не делал, кроме пустого болтания и по большей части злословия» (підкреслення наші. — П. П.).

Пусте життя світського і високочиновного Харкова не задовольняло молодого Григорія Квітку, і він користався кожною нагодою для того, щоб жити в тодішній селянській тихій і милій йому Основі. Квітка-Основ'яненко пише в VI листі: «Слава богу, что я имею отговорку насчет поста и удалился в свою прежнюю любезную Основу. Здесь все так же хорошо».

Не дивно, що пустота, паразитизм, духовне отупіння вищого дворянства і чиновництва вже змолоду відштовхували від себе майбутнього автора українських повістей, оповідань і п'єс та скеровували його увагу і симпатію до простого народу з його трудовим життям, моральною чистотою, людською гідністю, поетичним побутом, висотою дум і почуттів, що, безперечно, сприяло формуванню майбутнього великого українського письменника.

Нові листи Г. Ф. Квітки (1802—1827 рр.) дають багато цінного матеріалу для дослідження першої половини життя і діяльності письменника. В світлі цих листів біографію Квітки тепер слід писати значною мірою по-новому, зважаючи на ті моменти, які раніше були невідомі або розкривалися неповно. Це — завдання найближчого майбутнього.

ТЕКСТИ ЛИСТІВ

Лист I

802. 22 марта

Мой милый и бесценный!
Андрей Василиевич!

Беспрестанно ожидая тебя по словам Петра Ивановича¹ к нам, давно я к тебе не писал. Теперь уже, потеряв всю надежду скоро видеть тебя у нас, принимаюсь усовещивать тебя, чтоб ты приехал к нам. Пожалуй, уговори себя хорошенько, вить ты теперь вольный казак. Теперь-то случай приняться бы опять за восстановление нашего театра, беднейшего паче всех театров.

Ежели же ты не можешь, то поставляй на место свое молодого актера. Андрей Фед[орович]² теперь имеет право быть уволен, поставя на место свое актера, который со временем не уступит и ему. И по замашкам уже видно. А мне, видно, играть с вами и с детками вашими. Дай бог, лишь бы играть, да еще и поскорее; кажется, нельзя бы скорее, как бы ты приехал к нам, тогда бы и сыграли что-нибудь.

А того прощай! мой ангел во плоти! Не забывай никогда тебе преданнейшего и всепокорнейшего слу[ги]

Григо[рия] Квит[ки].

На звороті:

Его благородию, милостивому государю Андрею Василиевичу Владимирову.

Іншим почерком:

«В Острогожске справитися по препорученности... о указе и с него списать копию».

Л и с т І І

[180] 3. XII. 7, Основа

Мой милый и любезный друг!
Андрей Василиевич!

Желал бы я очень на сию пору иметь лексикон такого рода, из коего бы мог выбрать побольше укориэн за так долговременное твое молчание или, лучше сказать, за забытье, но на сей раз доволен твоим раскаянием. Не сомневаясь нимаго в любви ко мне, чувствую, каково тебе было быть так много и так долго виноватым. Итак, чтобы успокоить скорее тебя — скажу, что я тебя как любил всегда, так люблю и теперь, одинаково к тебе предан, одинаково желаю тебе счастья в новом роде твоей жизни³, — а короче — ты меня знаешь, я не люблю много говорить, где много чувствую.

Ну! Верь, молчи и люби меня также, и также молчи, то-есть в уверениях, а пиши ко мне так часто, как тебе вздумается. Я рад с тобою вести переписку.

Ежели будешь судить по медленному моему ответу на письмо твое о дружбе моей к тебе, то ты ошибешься.

Письмо было написано и отослано на почту, но опоздало, — потом приехали наши — и так, время за временем, я пропустил к тебе отвечать.

Пиши, любезный! Ты один друг у меня. Чувства, склонности — все у нас одинаково.

Кто знает нас, удивляется, что я еще не женат. Чувствую, что великое утешение в здешней жизни быть хорошо женату, — но это не мое дело!.. Много вижу кающихся после женитьбы, но чтобы умный человек раскаивался, сего, я думаю, в природе не может быть, а потому ты со стороны женитьбы счастлив. Ты позволишь мне быть уверенным.

Ты спрашиваешь меня, хочу ли я знать, как это случилось, что ты женился? Жажду — и ответное на сие письмо надеюсь получить листа в два или больше. Постарайся, аккуратнее только, описать не одни происшествия, но, если можно, все перемены, все чувствования сердца твоего. Чувствую, что это для тебя будет тягостно, и почти все то же, что перелом с 40 градусов мороза на чрезвычайный жар (прости меня, ежели я нехорошо или, может быть, неправильно сравнил, по крайней мере, я так думаю).

Но нужды нет, как-нибудь ты мне доставишь сим великое удовольствие. Я только, брат, — все еще крещенский мороз, и таким, кажется, навсегда останусь. Женщин люблю как людей, а не так, как женщин. И, кажется, сим их не обижаю. Достойным отдаю справедливость, но не хочу рисковать своим спокойствием. В нем все мое благополучие в здешней жизни, а в будущей, надеюсь, и без них будет хорошо. Живу себе, как хочу, и, благодаря бога, не бываю принуждаем переменить образ жизни своей. Вижу обезьян много, но, к сожалению, людей мало, и по расположению душевному с ними обращаюсь. Даст бог,

что и всегда так буду жить. Следовательно, всегда буду доволен собою, а потому и счастлив.

Жду к празднику⁴ нашего Николая Саввича⁵; будем к тебе писать с нашего монастыря⁶. С сердечным прискорбием вспоминаю часто, и очень часто прошедшую зиму, когда мы трое были вместе⁷. Теперь тебя не скоро увижу, — но ежели и через 50-т лет мы увидимся, то и тогда найдешь меня нисколько не переменившегося, и с гордостью буду слушать, как ты своим детям и внукам будешь рекомендовать старого своего друга. Спрячь это письмо для доказательства, что я все-все, здесь написанное, предузнал.

Горько для меня, что мы не можем часто видаться. Одно утешение будет в переписке.

Прощай! Береги свое здоровье; ты им должен теперь и не одному себе. Желая тебя скоро поздравить отцом, а всего больше — отцом добрых детей.

Всегда к тебе одинаков, твой преданнейший

Григ[орий] Квитка.

Пока еще до того времени, что мы увидимся и ты будешь рекомендовать меня своим детям, если хочешь, скажи своей почтеннейшей супруге, что есть у тебя друг, много тебя любящий. Вот что меня ей отрекомендует, кажется, с хорошей стороны. Я вить не волокита, а ты не ревнив, и потому верно засвидетельствуешь ей мое усерднейшее высокопочитание.

Я писал сие к другу, не искал пустовитиеватых выражений, а писал, как думал. Не думаю, чтоб ты, женясь, начал любить комплименты.

Уведомь об адресе к тебе — я написал прямо в Острогжск. Не знаю, верно ли получишь сие письмо. Прощай еще раз. Обнимаю тебя в душе моей.

Театр переменяется и представляет Старохарьковский монастырь⁸.

Вот где я очутился, любезный мой исправник⁹ и друг Андрей Василиевич!

Здравствуй! Поздравляю тебя отцом. Дай бог и еще — и ими (дѣтьми. — П. П.) утешаться. Зная меня, ты молчания моего не припишешь легкомыслию или чему-нибудь еще хуже. Потому я к тебе не писал, так совершенно от того, что я был в беспрестанной тревоге до тех пор, пока дело¹⁰ не решилось. Я еще не постригся, живу в монастыре. А скоро ли буду пострижен, о сем владыка¹¹ знает; на сих днях подал ему просьбу по порядку о пострижении.

Вот наши комедчики как разъехались — все комедия на здешней жизни. Хорошо еще, ежели успеешь роль окончить, а случится и то, что машины ослабнут, занавес опустится, и на самом лучшем месте роль перервут — тогда худо. А уж это без сомнения, что когда-нибудь роль свою кончишь.

Не думай, чтоб я тебя теперь забыл — всегда одинаково тебя люблю.

Пиши ко мне. Зная твою должность, не говорю часто, — а как тебе время позволит. Ты не Саввич Коренев¹². Желая очень быть в Воронеже архиереем, приеду в Острогожск и вместе с Пугачовым¹³ и его проклену¹⁴, сиречь предам его сатане во измождение плоти, да дух спасется. Анафема.

Не соблазнись о мне. Монахам не запрещено шутить. Прощай! Больше всего желаю слышать о твоём здо-

ровье и всей твоей почтеннейшей фамилии. Помни всегда одинаково к тебе расположенного

Григория Квитку.

Письма надписывай в Основу да пришли описание твоей свадьбы. Я не забыл.

Л и с т Ⅳ

4 марта [певно, 1806 або 1807 р.]

Милый мой друг! Андрей Василиевич!

На сей же почте университетская типография¹⁵ возвращает тебе твое мнение¹⁶, не напечатанное по неодобрению цензурного комитета. Немецкая наша ученость нашла какие-то к сему препятствия, о которых они мне сказали, что пишут к тебе. Стало, и я не мог быть твоим комиссионером. Сожалею сердечно. В сем разе не удалось, приказывай что другое. С полною охотою, как и всегда, готов исполнять. Деньги твои при сем возвращаю.

Напрасно идешь в отставку. Я бы тебе не советовал. Должность довольно покойная и доставляющая способы быть полезну многим. Но — ты имеешь свои причины и обстоятельства, и я ни слова против сего.

Наши все здоровы; любят тебя и помнят одинаково. Живем часть в городе, часть на Основе; ни весело, ни скучно, одним словом, совсем не так, как живали. Многих нету, многое уничтожилось, многое переменилось. Все переменяется.

Много, много прошло времени, но всё то же как я с тобой и
 сейчас мой любезнейший друг Андрей Васильевич! и по
 еще скучаешь ли срочки отъ тебя не получаю. Ежели лю-
 била меня всегда оучиваюся, то у меня и извлекать зыбко-
 сти человекъ обязаный семействомъ, должиюю, хозяй-
 ствомъ и проч. и проч. и если задумаешь меня вынуть, то
 вотъ предложение: — После разлуки съ тобой, не жидко наку-
 шавъ, и жели наслаждаюсь ея и удовольствіемъ домашности моя
 склонности, пусться и въ риза и въ сича къ обитали престоупникъ.
 прожилъ года полтора покойно, довольно и весело и уже ду-
 шался въ обратъ и чюеской оидни, какъ попл, бабн, монахи,
 черти и прочая сволю, и наоблае обстоителства на пуще,
 принудили меня снавъ монашескую образу и обривъ борода,
 вздохъ на себя маску Адольфас, пубител въ боимой свѣтъ
 и даме воссочился; По было на свидѣе себѣрд. Родъ жизни
 у насъ перемѣнился; или тихо, мирно и дичко уединенно.
 не стало маду, улетѣли мушк. Одна родила, побѣтъ дружа,
 не усѣлъ обвѣтъ навеститъ, какъ адрывъ милиція; вотъ
 тутъ по я издупилъ слова на пестерѣ и чералъ не мало-
 важную роль; роль — Правителю Канцеляріи убомаго на-
 чальника и потомъ бригадно; все кланялось, все реко-
 мендовалось, все уважало. Вотъ бы посмотрѣть на меня!
 Я самъ стучалъ, да нимаюся съ удовольствіемъ бумажамъ, блочалъ
 отъ неграждени и просилъ что бы выписали меня и въ стаскдѣ
 чинаваковѣ даюне не доушнхъ получить медали, потому что я
 служилъ не для отчуждѣва, а по дружбѣ моеи къ брату, ко-
 тѣмъ нѣсколко раздѣлять и облетчаю труды ево.

образину и обрив бороду, вздеть на себя маску Адольфа¹⁸, пуститься в большой свет и даже волочиться; это было на свадьбе сестер.

Род жизни у нас переменился; жили тихо, мирно и даже уединенно. Не стало меду — улетели мухи. Одна (сестра. — П. П.) родила, потом другая. Не успел обеих навестить, как вдруг милиция¹⁹. Вот тут-то я выступил снова на театр и играл немаловажную роль, роль правителя канцелярии уездного начальника и потом бригадного. Все кланялось, всем рекомендовалось, все уважало. Вот бы посмотреть на меня. Я сим скучал, занимался с удовольствием бумагами, отказался от награждений и просил, чтобы выписали меня из списков чиновников, должностяующих получить медали, потому что я служил не для отечества, а по дружбе моей к брату, хотел несколько разделять и облегчать труды его.

Милиция оканчивалась, наступили выборы чиновников. Я, сдавший дела милицейские, отдыхал, как вдруг скачет из города нарочный, что я — дворянства секретарь!²⁰ Закряхтел, но нечего было делать, поехал и принялся опять за перо. Отправивши депутацию в Петербург, нашел человека, способнейшего меня. Под предлогом, что я один дома, уволился. Жил, мешая скуку с удовольствием, как приезжает брат из Петербурга. Не успели обрадоваться как возвращению его, так и успешному окончанию его депутации, как принуждены были поребать Прасковию Николаевну²¹ и мучиться, глядя на скорбную жизнь Андрея Федоровича.

Дирекция вновь устраивающегося в Харькове театра сделала мне честь приглашением в сочлены, но — не то время, не тот дух. Сижу себе с своими вдовцами и вдовами и горюю с ними, никуда не езжу, разве в театр, но не смотреть, а вспоминать приятнейшее прошедшее время,

когда мы жили во всем значении сего слова. Соседи хочут, а мне грустно, и с тем ворочусь к своим горьким собеседникам.

Вот как жил я на разные манеры, все в ожидании, что вот тут остепенюсь. Но судьба поневоле заставляла играть роль ветренного — посмотрим, что будет далее. Но кажется, что ожидать уже нечего.

Жизнь наскучила, и нигде не нахожу удовольствия, даже и с женщинами — даже и с женщинами? Точно. И с ними я распрощался.

Волосы седеют,
И зубы падут;
Душеньки прощайте!
Любить не могу²².

Так вот, милый мой друг! Сам посуди, имел ли я время что-нибудь обстоятельнее о себе написать, занимаясь всегда игрою на сем театре без выучения роли и без репетиции. Да и теперь не знаю, окончена ли моя трагикомедия, или это только междудействие? Увидим.

Если хочешь знать о наших, то вот описание.

Прасковия Ф[едоровна]²³ живет с мужем, двое детей, кажется бы хорошо, но дочь давно очень больна, и потому в горе.

Лизавета Ф[едоровна]²⁴ имеет двух детей, и третье скоро будет. Николая Саввича не пускают до сих пор в отставку. В один год таскали его из завода в Грузию, потом в Москву, Харьков, Молдавию и наконец зовут в Петербург учиться новой службы; и потому они еще не живут, нигде и не устроились, и потому всегда в горе.

Мар[ия] Фед[оровна]²⁵ вышла замуж, родила дочь, лишилась доброго мужа и теперь ни в Хатнем²⁶, ни в Основе, нигде не устроилась — и всегда в горе.

Андрей Фед[орович], похоронивши четырех сыновей, лишился и Прасковии Николаевны.

Я же, глядя на них, со всеми вместе горюю; вот, брат, как мы поживаем!

Пиши о себе все, что с тобою случилось и что вздумаешь. Опиши свое семейство и как поживаешь, но с условием — ежели есть тебе досуг. О расположении твоём не имею причины сомневаться и уверен, что будешь меня до тех пор любить, пока я буду стоять; кажется, что будешь меня любить до моей смерти.

Прощай, милый мой друг! Целую тебя дружески. Нет ли надежды нам увидеться?

Вечно буду преданнейш[ий] тебе

Григор[ий] Квитка.

Я слышал, что тевяшовский театр рушился. Если есть порядочные актеры и актрисы, рекомендую им приехать сюда. Ежели понравятся, директор, пополня все убытки, примет их. Директор Шрейдер — бывший Петруша основянского театра. Мы и посредственным будем довольны, потому что между теперишними актерами (приказными харьковскими) много дряни, а актрис — и того более.

Знакомым кланяйся, пожалуйста; всех помню и люблю.

Л и с т VI

27 февраля [мабуть, 1809 р.]

Наконец, удосужась от мирской суеты и городского шума, имею несколько времени свободного, которое посвящаю тебе, любезнейший друг мой Андрей Василиевич!

Благодарю тебя за всю любовь твою ко мне, благодарю тебя, что ты не переменишься ко мне.

Переезд Андрея Федоровича в город на житье, а с ним и мой; шумная, рассеянная и глупая жизнь отнимала время помыслить о чем-нибудь хорошенько. Всегда в большом занятии, а ввечеру, вспоминая, найдешь, что ничего не делал, кроме пустого болтания, а по большей части злословия; между тем, удивляешься, что другие кричат: «Ах! как весело!» В сем невинном занятии прошел мясоед. Слава богу, что я имею отговорку насчет поста и удалился в свою прежнюю, любезную Основу. Здесь все так же хорошо, хотя некоторых нужных в семействе нашем людей найти невозможно. Правда! Может быть, заменятся другими. А мое дело — из своего угла смотреть на выбор и по нему себя приуготовить.

Я думаю, что я с меньшим равнодушием смотрел бы на женитьбу свою, нежели на братнюю²⁷. Вить мне уже 30-ть, и я расположен проводить и другие 30 с родными. От счастья его зависит мое спокойствие и — также — счастье. В случае неудачи или против чаяния, что выйдет, я юпать с бороною, хотя и от другой причины. Извини, что я о сем много говорю; это меня много беспокоит и заставляет много думать о будущей своей жизни, чего я никогда не дельвал при покойнице²⁸.

Благодарю тебя за выписку из твоих приключений. Я ничего не слыхал о поездке твоей в Петербург. Удивился очень, узнав от тебя. Очень любопытен узнать подробные происшествия. Поздравляю с получением права потолстеть, дабы было что везти четверем коням²⁹. С большим нетерпением ожидаю весны, которая нас со вчерашнего дни стала дразнить. Я увижу тебя, друга моего. Дай бог, чтобы ничто не помешало нашему намерению. Благодарю за труды в проведывании об актерам тевяшовских.

Театрик у нас довольно порядочный; актеры худы, актрисы еще куже; директор (Шредер)³⁰ трудится; публика ропщет, почему так не играют, как на придворном [театре], и не хотят поддержать. Я очень доволен собою, что отказался от чести быть директором, и теперь покоен.

Но всего наиболее благодарю тебя за участие о положении моем. Увидимся, будем говорить больше. А до того, прощай! Пиши ко мне, когда будешь иметь время, в желании не сомневаюсь, это мне подарок.

Наши все с большим удовольствием расспрашивали про тебя; все тебя любят, и все велят кланяться. Если случится видеться с нашими, кланяйся им.

Будь здоров, счастлив, утешайся семейством и не забудь просьбы моей навестить преданнейшего тебе

Григор[ия] Квитку.

Л и с т VII

10-го [мабуть, початок 1812 р.]

Мой милый и любезнейший друг! Андрей Василиевич! Вот теперь только узнал, что ты дома, а до сего все полагал, что ты в Петербурге; не имея к тебе адреса, не знал, куда надписать, и беспокоился крепко, что так долго молчу. Ты про меня мог думать все, что хотел, но во всем ошибался.

Скажу тебе накоротке, как я поживаю. Имею честь быть директором театра по общему и единодушному избранию³¹.хлопот полон рот; один везде и за всем. Живу всегда в городе и не имею никак свободного времени.

Прощай, друг мой! Кланяйся всем моим знакомым. Тебе все наши кланяются и любят тебя очень много, а более всех вечно преданнейший тебе и сожалеющий, что не имеет времени более тебе сказать, как только, что я покорнейший и всегда одинак[овый].

Григор[ий] Квитка.

Л и с т VIII

24 февраля [певно, 1813 р.]

Мой милый и любезнейший друг! Андрей Васильевич!

Где ты и как поживаешь? Ни строчки от тебя целый год! Ты нас, верно, не забыл, но либо тебе недосуг, либо ленишься. Я много занят был прошедшее лето театром; потом, наскучив, бросил его.

Вот у меня новое занятие; рассмотри и скажи свои мысли. Я каждую почту восхищаюсь тем, что все прибавляется число членов³², и даже из столиц; в Петербурге же оно гремит (поворот) не на шутку. До сего дня более 8000 руб. суммы, и ежедневно прибавляется. К открытию совета, верно, будет более 10 ты[сяч] руб[лей]. Выбор членов совета назначен у нас 28 апреля, и с тех пор все придет в действие³³. До избрания казначея сумма вносится к совестному судье. Неужли и ваши воронежские к нам не пристанут?

Наши все тебя помнят и любят.

Прощай! Всем моим знакомым кланяйся; писать никак больше не успеваю.

Вечно тебе преданней[ший] слуга

Григо[рий] Кви[тка].

Мой милый и любезный! Андрей Васильевич!

Через Михаила Петровича письмо и крупички от взяткобрательства вашего я получил с великим удовольствием. Первое прочел и благодарил вас от всего моего сердца. Что вы и из-за Уложения³⁴ на меня выглядываете, а последнее вручил, кому следует. Видно, хорошо судьбою быть! Теперь тебя и калачом, я думаю, не заманишь в нашу театральную банду: нет, брат! Наш театр падеся; не иметь нам уже таких хороших и усердных актеров; ни в казачестве, ни в гусарстве³⁵ нету таких молодцов. Приезжай, пожалуй, хоть к празднику³⁶, понеже в вышесписанное время по силе генерального регламента имеет быть отдохновение, авось соберемся и пустим комедию. Мы терпим страшный голод с сей стороны, хотим уже женщин одевать мужчинами и играть хоть машмер.

Поклон ваш от Анд[рея] Фед[оровича] пригодился, потому что его еще здесь нет, а ожидаем после Николаева дни. Ежели можно только, пожалуйста, собирайтесь к нам. И мы, взваля кулисы и все театральные приборы на сани, поедем по ярманкам и по большим селам Христа славить.

Что вы не учите нашего старого Биттермана, чтобы он был подвижнее и писал бы к нам хоть изредка. Приехал к нам, ухватил шилом паточки и ушел так, что и письма от меня не взял к вам. Нашлите ему указ, чтобы он был обстоятельнее. А Данилича³⁷ жените, и тот только таскается, был в Писаревке, писал, что и к нам будет, но сбредал. Прошу из сего сочинить по законам апелляционную жалобу и подать в суд, а с виновными, кто найдется, прошу поступить по законам.

С удовольствием душевным вспоминаю прошедшее наше золотое время, как мы вместе весело жили. Нет! Все прошло без возврата. Вместо веселой молодости занимает место сурьозность, — а там не заметишь, как и старость.

Вообрази, что мы сидим перед камином.. Перед нами наши дети. Мы им шавки, а за кашлем и удушьем в силу можем рассказать наши театральные подвиги и поминутно будем оглядываться, не идет ли смерть опустить занавес нашего театра. Тогда комедия кончится, и что будет — не знаю. Знаю только, что и я тогда буду твой преданнейший и усерднейший друг и так же, как и теперь, любящий тебя много —

Григо[рий] Квитка.

Приписки інших родичів Г. Ф. Квітки (стор. 3-я)

Приписка Квітчиної матері.

Благодарю тебя, мой миленький, мой бесценный Андрей Василиевич, за писание и незабвенность нас и за присылку прекрасного вина. Начто так много, мой родной, убитчился. Я слышала, что ты нездоров, жалею душевно. И слышала еще от Ивана, что очень прилежен к бумагам. Напрасно, мой милый, горячишься. А лучше бы прежде тебе здоровья накопить в твои лета да тогда и горы ломать. Совет мой тебе самый искренний, потому что я тебя, как родного, люблю и жалею. Прости, не забывай нас, пиши. Приезжай к нам. Как скоро явишься, так театр воскреснет. Прости, цалую тебя. Преданная вам всей душой, покорная к услугам Мария Квиткина.

Прошу тебя, мой миленький, поклонися от меня Матрене Василиевне, Владимиру Ивановичу и поздравь их от меня³⁸.

Приписка Квітчиної сестри Марії.

Также и я вам, миленький и почтенный мой кум Андрей Василиевич, приношу мою благодарность, что вы свою кумушку не забыли. Господин фон дер Гусь, пора приехать к Езефине, она скучает без голландца. Прощай. Усерднейшая и покорная ко услугам Марья Квиткина.

Приписка сестри Квітки Єлизавети.

При сем и я вас благодарю, чужой кум Андрей Василиевич, за присылку. Прошу покорно вашей тетенке Лизавете Николаевне поцаловать за меня ручки, а я всегда покорнейшая вам Елизавета Квиткина.

Ще одна приписка Квітчиної матері на берегах першої сторінки листа.

Извини меня, мой миленький, пред Александром Саввичем, что особо не пишу. Он сюда будет скоро, а монах³⁹ сердит на него и не пишет, а я усерднейше ему кланяюсь и цалую. Высылайте его к нам скорее.

ПРИМІТКИ

Лист I

¹ Петро Іванович — один із близьких знайомих родини Квіток. Можливо, це — Петро Іванович Белевцев, на той час артилерійський поручик. Згодом він прийняв чернецтво і став архімандритом Палладієм. Відомий як ініціатор спорудження видатних архітектурних пам'яток — собору в Александро-Невській лаврі в Петербурзі і Знаменського собору в Курську.

² Андрій Федорович — старший брат Григорія Федоровича Квітки, власник маєтку Основа. На той час Андрій Квітка займав високі посади, був губернським предводителем дворянства, згодом сенатором, таємним радником, губернатором. Природно, що така високопоставлена особа «мала право», за словами Г. Ф. Квітки, на звільнення від акторської діяльності, якою Андрій Квітка займався в юності в основ'янському театрі.

Лист II

³ Мова йде про одруження А. В. Владимірова.

⁴ К празднику — тобто до різдвяних свят 1803 р.

⁵ Микола Савич — певно, Зарудний, чоловік Квітчиної сестри Марії.

⁶ С нашого монастыря — очевидно, це Старохарківський Курязький монастир, а можливо й Основа.

⁷ З цього місця листа видно, що А. В. Владиміров бував у Основі, зокрема гостював там взимку в 1802—1803 р.

На початку листа помітка А. В. Владимірова:
«Получ. 25 декабрія». Отже, пересилка листа тривала 18 днів.

Лист III

⁸ Старохарківський, або Курязький монастир розташований у 8 км. від Харкова. Про нього див.: Вадим Пассек, Очерки России, Спб., 1840.

⁹ А. В. Владиміров був на той час справником в м. Острогозьку Воронежського намісництва.

¹⁰ Йдеться про намір молодого Г. Ф. Квітки постригтися в ченці Курязького монастиря.

¹¹ владыка — єпископ Христофор, що правив харківською єпархією в 1799—1813 рр. Походив із знатної української родини Сулимів.

¹² Хто такий Савич Коренев — не з'ясовано.

¹³ Мова йде про повстання Омеляна Пугачова (1773—1774), яке мало тісний зв'язок з Слобідською Україною. Про це див.: А. Г. Слюсарський, Слобідська Україна. Історичний нарис XVII—XVIII ст., Харків, Книжково-газетне видавництво, 1954, стор. 262—269.

¹⁴ его проклену — тобто Коренева.

Лист IV

¹⁵ Університетська друкарня в Харкові була відкрита в 1805 р. одночасно з університетом, але замовлення від сторонніх осіб вона могла приймати не раніше 1806 р. Це до деякої міри визначає й дату цього листа. Про харківську університетську друкарню див.: Д. И. Бага лей, Опыт истории Харьковского университета, т. I, (1802—1815 гг.), Харьков, 1893—1898, стор. 427 і далі.

¹⁶ Що за «мнение», пропоноване до друку А. В. Владиміровим і заборонене цензурою, встановити не вдалося.

¹⁷ Квітка говорить о «приближающейся старости», коли йому не було ще й тридцяти років.

Лист V

¹⁸ М а с к а А д о л ь ф а — натяк, мабуть, на якогось популярного в той час літературного героя.

¹⁹ М и л и ц и я — народне ополчення 1806 р., викликане ускладненням міжнародної обстановки в зв'язку з діями армії та дипломатії французького імператора Наполеона I.

²⁰ Д в о р я н с т в а с е к р е т а р ь — посада Квітки, про яку біографи або не згадують, або говорять невиразно.

²¹ Й д е т ь с я п р о с м е р т ь п е р ш о ї д р у ж и н и А н д р і я Ф е д о р о в и ч а К в і т к и П а р а с к о в і ї М и к о л а ї в н и.

²² Ц е — у р и в о к і з р а н ь о г о в і р ш а Г. Ф. Квітки «Воззвание к женщинам» (див. Г. П. Данилевский, Украинская старина, Харьков, 1866, стор. 202—203).

²³ П а р а с к о в і я Ф е д о р і в н а — сестра Г. Ф. Квітки, що була заміжжям за П. Н. Булавинським (Балавенським).

²⁴ Л и з а в е т а Ф е д о р і в н а — сестра Г. Ф. Квітки, що була заміжжям за Миколою Савичем Смирницьким. Її син видав за допомогою Г. Ф. Квітки перший друкований збірник українських народних прислів'їв («Малороссийские пословицы и поговорки, собранные В. Н. С.», Харьков, 1843).

²⁵ М а р і я Ф е д о р і в н а — сестра Г. Ф. Квітки, що була одружена з Зарудним. В домі Зарудних у Харкові, на колишній Катеринославській вулиці, один час жив Г. Ф. Квітка.

²⁶ Х а т н е — маєток Зарудних.

Лист VI

²⁷ М о в а й д е п р о д р у г е о д р у ж е н н я б р а т а К в і т к и А н д р і я Ф е д о р о в и ч а.

²⁸ Н а т я к н а т я ж к е с т а н о в и щ е Г. Ф. Квітки, яке виникло в родині брата з появою його нової дружини.

²⁹ П о з д р а в л я ю с п о л у ч е н н е м п р а в а п о т о л с т е т ь, д а б ы б ы л о ч т о в е з т и ч е т ы р е м к о н я м — Квітка жартівливо поздоровляє А. В. Владимиrowa з одержанням значного чиновницького чину, який давав право користуватися чотирикітним скіпажем.

³⁰ М. І. Ш р е д е р — давній знайомий Квіток, директор харківського театру. Згодом він став тамбовським віце-губернатором.

Слід відрізняти М. І. Шредера від А. І. Шредера, тодішнього директора харківської гімназії і активного члена харківського благодійного товариства.

Лист VII

³¹ Директором харківського театру Г. Ф. Квітка був обраний на початку 1812 р. (див. Г. П. Данилевский, Украинская старина, Харьков, 1866, стор. 187). Цим визначається почасти й час написання VII листа.

Лист VIII

³² Йдеться про харківське «Общество благотворения» — добровільне благодійне товариство, відкрите в 1812 р. з активною участю Г. Ф. Квітки. Тому дату написання VIII листа, посланого автором без позначення року, орієнтовно визначаємо 24 лютого 1813 р.

³³ Про напружену організаторську діяльність Г. Ф. Квітки див. у статті: В. Лапин, Харьковское общество благотворения (в 1812—1817 гг.). Исторический очерк (По неизданным документам). — Журнал «Киевская старина», 1896, кн. 5-6.

Лист IX

³⁴ А. В. Владимиров на той час був суддею в Острогозьку. Тому Г. Ф. Квітка згадує (в гумористично-пародійному тоні) «Уложение» і «Генеральный регламент».

³⁵ Натяк на перетворення козацьких українсько-слобідських полків на гусарські, яке сталося в Слобідській Україні в 1750-х роках.

³⁶ К п р а з д н и к у — до наступних різдвяних свят.

³⁷ Хто такі Біттерман і Данилич — невідомо.

³⁸ Ця приписка належить матері Г. Ф. Квітки Марії Василівні Квітці, яка походила з родини Шидловських.

Лист ІХ доповнює існуючі біографії Квітки. Зокрема Г. П. Данилевський («Украинская старина», Харьков, 1866, стор. 175) характеризує Квітчину матір, як «дуже освічену, але горду, самолюбиву й сувору жінку, про яку ми більше не маємо ніяких відомостей». Ця характеристика не підтверджується даним листом (див. її приписки).

За твердженням Данилевського, М. В. Квітка-Шидловська «ще жила на початку двадцятих років», а в спеціальній статті «Предки Г. Ф. Квітки і його батьки» М. Баженов вважає, що вона померла близько 1824 р. («Квітка-Основ'яненко. Збірник на 150-річчя народження. 1778—1928», Харків, 1929, стор. 217). Але, як бачимо, ці твердження необхідно уточнити: в 1827 р. мати Квітки ще була живою.

³⁹ Марія Федорівна Квітка-Шидловська називає «монахом», мабуть, Г. Ф. Квітку. Це, певно, було його жартівливе прізвисько серед рідних і близьких.

ЗМІСТ

Ранній Квітка-Основ'яненко (За невідомими листами письменника)	5
Тексти листів	30
Примітки	47

Павел Николаевич Попов
НЕИЗВЕСТНЫЕ ПИСЬМА
Г. Ф. КВИТКИ-ОСНОВЬЯНЕНКО
(На украинском языке)

Друкується за постановою вченої ради Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук Української РСР.

Редактор *Н. О. Іщина*, художній редактор *В. М. Тепляков*, оформлення художника *В. І. Юрчишина*, технічний редактор *О. М. Лисовець*, коректор *Л. М. Романюк*.

БФ № 01963. Зам. 441. Вид. 262. Тираж 1500. Папір № 1, 70x108¹/₃₂. Друк. фіз. арк. 1,625. Умовн. друк. арк. 2,24. Обліково-вид. арк. 2,07. Підписано до друку 13. VII. 1966 р. Ціна 16 коп.

Видавництво «Наукова думка», Київ, Рєпіна, 3.

Обласна книжкова друкарня Львівського обласного управління по пресі, Львів, Стефаника, 11.

жетъ успѣшн. роль ономъ
 о што маннны ослабнутъ,
 устн и пугъ, роль перер-
 учше мв мѣстѣ, а ушь до безъ сом-
 нѣндо. роль свою кон-
 не думай, што я предя-
 мль — всегда, о дима ково
 ниши, хо мнѣ — знавши
 си не говорю часто — а какъ
 я позволи пѣ. Ты не, самъ
 желань очень бы. въ бороде
 прѣду въ Острожнѣхъ и вѣдѣ
 мль и его проклепу скарѣ
 саданѣ, во нѣмодѣ —
 Анарел